

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Drugs in je drankje. Schuldattributie en genderstereotypen in nieuwsberichtgeving en online discussies

Burger, J.P.; Vanderveen, G.N.G.

Citation

Burger, J. P., & Vanderveen, G. N. G. (2010). Drugs in je drankje. Schuldattributie en genderstereotypen in nieuwsberichtgeving en online discussies. *Tijdschrift Voor Criminologie*, 52(4), 411-421. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/20043>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/20043>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Drugs in je drankje

Schuldattributie en genderstereotypen in nieuwsberichtgeving en onlinediscussies*

Peter Burger & Gabry Vanderveen

De manier waarop het discours rond verkrachtingsdrugs genderstereotypen weerspiegelt, is gevarieerder en genuanceerder dan verondersteld in eerdere studies van dit onderwerp. Onderzocht werden nieuws en onlinefora. Stereotypen over onschuldige vrouwelijke slachtoffers en mannelijke daders waren het sterkst aanwezig in het nieuws. Forumbezoekers uitten meer scepsis over de onschuld en betrouwbaarheid van vermeende slachtoffers. Wie alleen nieuwsmedia en overheidspublicaties onderzoekt, concludeert wellicht makkelijker dat het stereotype van het ideale slachtoffer dominant aanwezig is dan in werkelijkheid het geval is. De auteurs bepleiten daarom meer aandacht voor informele verhalen en discussies over criminaliteit, vooral in sociale media.

Sinds 1999 kampt Nederland met een nieuw misdaadprobleem: verkrachtingsdrugs. Volgens nieuwsmedia en voorlichtingscampagnes van politie en drugshulpverlening lopen jonge vrouwen het risico in het uitgaansleven het slachtoffer te worden van mannen die heimelijk GHB (gammahydroxybutyraat) of een andere drug toevoegen aan hun drankje. Op onlinefora zijn talrijke getuigenissen te vinden van vermeende slachtoffers. Jongeren discussiëren daar echter ook over de vraag of de angst voor verkrachtingsdrugs wel terecht is: volgens velen is het hele verhaal een broodje aap en zijn de slachtoffers aanstelsters of leugenaars.

De incidentie van ongewilde bedwelming als middel tot verkrachting is, vooral in Engeland en de Verenigde Staten, herhaaldelijk onderzocht door medici. Recente studies (zie voor een overzicht Beynon e.a., 2008) komen tot de conclusie dat een miniem percentage van degenen die aangifte doen daadwerkelijk slachtoffer is van verkrachtingsdrugs. In de overgrote meerderheid van de gevallen zijn de vermeende effecten van drugs in drankjes te wijten aan de consumptie van met name alcohol en cannabis. Over dergelijke vragen gaat ons artikel niet: wij richten ons niet op de incidentie van *drug rape*, maar op een aspect van de sociale constructie ervan: genderstereotypen in het discours over verkrachtingsdrugs in nieuwsmedia en op discussiefora.

Discours is een begrip dat op vele manieren wordt gebruikt. Wij verstaan er de veranderlijke, ideologisch geladen wijze van spreken onder die maatschappe-

* Met dank aan onze studenten Debby van Arkel, Jet Hulsebosch, Chris Pellemans, Jochem Sajtos, Tessa Spanjer, Erica van der Vijver en Alie Wierds, die de data verzamelden en ander voorwerk verrichtten (Hulsebosch e.a., 2008; Wierds, 2008). Wij danken ook de themareactie en de anonieme referenten voor hun stimulerende kritiek.

lijke verhoudingen en problemen construeert, en die gebonden is aan culturele en sociale context. Een discoursanalyse legt door middel van kwantitatieve en/of kwalitatieve inhoudsanalyse patronen van in- en uitsluiting bloot: wat spreekt binnen een bepaalde context (in casu die van nieuwsmedia en onlinediscussies) vanzelf, wat is deviant (Blommaert & Verfaillie, 2009)?

Het discours rond verkrachtingsdrugs was al eerder onderwerp van onderzoek (Burgess e.a., 2009; Jenkins, 1999, 160-182; Moore, 2009; Moore & Valverde, 2000; Weiss & Colyer, 2010). Een van de conclusies van deze studies – we komen er uitgebreider op terug – is dat waarschuwingen voor dit gevaar sterk gekleurd zijn door genderstereotypen: niet alleen beschrijven de verhalen vrouwelijke slachtoffers en mannelijke daders, ze schrijven ook voor wat gepast vrouwelijk en mannelijk gedrag is.

Net als de epidemiologische studies hebben deze constructionistische onderzoeken betrekking op Angelsaksische landen. In Nederland is de sociale constructie van verkrachtingsdrugs tot nu toe nauwelijks onderzocht (al is een aanzet te vinden in Korf e.a., 2002). Ook hebben Nederlandse criminologen tot nu toe in het algemeen weinig aandacht besteed aan verhalen en discussies zoals die te vinden zijn op onlinefora (Burger, 2008). Dit informele discours contrasteren wij in dit artikel met het formelere van de nieuwsmedia. Aan de hand hiervan zoeken wij een antwoord op de vraag: *hoe en in hoeverre worden genderstereotypen over verkrachting gereproduceerd in onlinediscussies en in nieuwsitems over verkrachtingsdrugs?*

Met *hoe* wordt hier bedoeld op de manier waarop slachtoffers, daders en daad beschreven worden: met welke aanduidingen, hoe gevarieerd, vanuit welk perspectief, en wordt het gebeurde als zeker of onzeker beschreven? Met *in hoeverre* bedoelen we of de beelden van slachtoffers, daders en daad in twee discoursen overeenkomen met elkaar en met de genderstereotypen uit de literatuur.

Deze discussieforum- en nieuwsverhalen zijn criminologisch en maatschappelijk relevant: zij weerspiegelen en bestendigen opvattingen en stereotypen die in de huidige maatschappij leven en hebben invloed op gevoelens, attitudes en gedrag. Door verhalen leren we hoe we ons moeten gedragen, we leren 'what crimes to fear, where and when to be afraid, who is dangerous and who is safe' (Madriz, 1997, 343).

Stereotypen in verhalen over daders en slachtoffers

Feministisch georiënteerde literatuur laat zien dat deze verhalen en stereotypen niet sekseneutraal zijn, integendeel. Gender, kort gezegd de sociaal-culturele interpretatie van de biologisch onderscheiden seksen, is in dit soort verhalen een belangrijke factor. Zoals Madriz en anderen aantonen, zijn de verhalen doordrenkt met waarschuwingen voor vrouwen die zich in de (semi)openbare ruimte begeven. Vrouwen die niet de 'gepaste' voorzorgsmaatregelen nemen of zich niet 'normaal' gedragen, hebben hun eventuele slachtofferschap aan zichzelf te wijten: het zogenoemde *blaming the victim*.

Diverse auteurs wijzen op de sociale controle die uitgaat van deze verhalen met hun impliciete en expliciete waarschuwingen. Zij problematiseren dergelijke *policing of everyday life* en de beperkende dagelijkse routines die daarmee verbonden zijn (Vanderveen, 2006, 113-120, 217). Zeker onderzoek waarbij vrouwen zélf aan het woord komen over hun dagelijkse routines, toont hoe *normaal* vrouwen het vinden om hun gedrag aan te passen en hoe zij, als het dan toch misgaat, proberen daar betekenis aan te geven door bijvoorbeeld het gebeurde anders te benoemen. Een *date rape* wordt dan een uit de hand gelopen afspraakje (zie Phillips, 2000). Dit proces van (individuele) betekenisgeving vindt niet plaats in een sociaal-cultureel vacuüm: ook hier spelen stereotypen een grote rol.

Genderstereotypen komen zowel voor in algemene als in persoonlijke verhalen over ervaringen met seksueel geweld. In verschillende studies naar gender en criminaliteit wordt de constructie van slachtoffers en daders geanalyseerd. De vragen wie verantwoordelijk was, en wie schuld heeft, blijken daarbij essentieel. Deze aan stereotypen gelieerde attributieprocessen van verantwoordelijkheid en schuld blijken niet genderneutraal: het (zelfde) gedrag van mannen en vrouwen wordt anders geïnterpreteerd, door zowel mannen als vrouwen.

Vooraf de constructie van daders en slachtoffers van verkrachting heeft daarbij sinds de jaren zeventig veel aandacht gekregen. Invloedrijk is het concept van *rape myths*, vooroordelen die ertoe leiden dat aan het (vrouwelijke) slachtoffer een grotere verantwoordelijkheid (en schuld) wordt toegekend, en aan de (mannelijke) dader juist minder (Burt, 1980). Een voorbeeld hiervan is 'het is een bepaald soort vrouwen dat verkracht wordt'. Deze 'verkrachtingsmythen' sluiten aan bij Christies (1986) onderscheid tussen *ideale* slachtoffers en slachtoffers die hun status eigenlijk niet verdienen omdat ze het 'ernaar gemaakt hebben': *virgins* en *vamps*, oftewel 'echte' en 'slechte' slachtoffers.

Het ideale slachtoffer is iemand die direct (h)erkend wordt als slachtoffer (Christie, 1986). Exemplarisch is het jonge meisje dat op weg naar school door een bruto monster gegrepen wordt. Een ideaal slachtoffer is overtuigend en levert geen discussie op. Christie onderscheidt daarbij een aantal kenmerken (zie tabel 1). Het slachtoffer is zwak, voert een respectabele activiteit uit, is op een locatie waarvan haar onmogelijk kan worden verweten dat zij zich daar bevindt, en de grote, slechte dader is een onbekende van haar. Zij is zwakker dan de dader, maar beschermt zich desondanks redelijk en verdedigt zich waar nodig. In de praktijk komen 'ideale' slachtoffers weinig voor, en dit beïnvloedt de manier waarop 'niet-ideale' slachtoffers zelf reflecteren op het gebeurde, en waarop zij behandeld worden door hun omgeving, de politie of andere actoren in de strafrechtssketen.

Net als andere stereotypen worden ook stereotypen over hoe een dader/slachtoffer eruitziet of zich gedraagt zowel weerspiegeld als bekrachtigd door de massamedia en door informele verhalen over verkrachting – *personal experience stories* en geruchten (Vanderveen, 2006, 129-137). Diverse studies tonen hoe dominant en wijdverspreid bijvoorbeeld het ideale-slachtofferstereotype is in nieuws- en amusementsmedia (bijvoorbeeld Smolej, 2010), en al gedurende lange tijd. Verhalen over verkrachtingsdrugs zijn daar geen uitzondering op.

Verhalen over verkrachtingsdrugs

Waarschuwendende verhalen over vrouwen die bedwelmd en seksueel misbruikt worden wanneer zij zich in het uitgaansleven of andere delen van de openbare ruimte wagen, deden al de ronde omstreeks het jaar 1900. Zo heerste in de Verenigde Staten, Engeland en andere landen angst voor handelaars in blanke slavinnen, die vrouwen verdoofden en ontvoerden in warenhuizen, bioscopen, ijssalons en *dance halls*; ook vrouwelijke forensen in het openbaar vervoer waren niet veilig (Brown & Barrett, 2002, 97-98; Ellis, 2009). In Frankrijk ging in de jaren zestig en zeventig het verhaal dat meisjes door slavinnenhandelaars werden verdoofd en ontvoerd uit pashokjes van hippe kledingboetieks (Morin, 1982). In de Verenigde Staten ontstond in diezelfde periode onder studentes angst voor *date rape drugs* (Greenberg, 1973).

Veel van dergelijke informele verhalen (ook wel *urban legends* of broodjes aap genoemd) waarschuwen voor seriemoordenaars, verkrachters en straatbendes die vrouwen overvallen in parkeergarages, in hun auto en op nachtelijke straten (Burger, 2009). In al deze verhalen maken vrouwen zich kwetsbaar door zich zonder mannelijke bescherming in de (semi)openbare ruimte te wagen.

De waarschuwingen die in deze verhalen verankerd liggen, impliceren enkel verantwoordelijkheden voor de potentiële slachtoffers (Donovan, 2004). Het slachtofferschap is immers te voorkomen door zich op een bepaalde manier te gedragen. Dit betekent dat slachtoffers die niet de 'juiste' voorzorgsmaatregelen hebben getroffen hun verantwoordelijkheid niet hebben genomen: aan zo'n slachtoffer wordt (meer) schuld toegekend (Stanko, 1990, 49). Zij zijn immers, in Christies termen, geen *ideale* slachtoffers.

Eerder onderzoek naar het discours rond verkrachtingsdrugs

Eerdere studies van het discours rond verkrachtingsdrugs zijn beperkt in het gebruikte materiaal en focussen vooral op vrouwelijke slachtoffers. Moore en Valverde (2000) bijvoorbeeld onderzochten voorlichtingsmateriaal over *daterape drugs* uit Canada en de Verenigde Staten. Zij interpreteren waarschuwingen tegen verkrachtingsdrugs als een patriarchaal middel om vrouwen in het gareel te houden: de waarschuwingen beperken de gedragsalternatieven en bewegingsruimte van vrouwen en construeren het uitgaansleven als onveilig gebied. Door zich te beperken tot het discours van overheid en officiële instanties overschatten Moore en Valverde mogelijk de dwingende kracht daarvan: onduidelijk blijft of vrouwen in hun gedrag en gesprekken deze patriarchale vermaningen reproduceren. Ook Weiss en Colyer (2010) analyseren het officiële discours over verkrachtingsdrugs om te verklaren waarom de verhalen hierover sinds de jaren negentig de ronde doen in de Verenigde Staten, ondanks het kleine aantal veroordelingen en schaarse toxicologische bewijs. Volgens hen is dit verhaal onder meer populair omdat slachtoffers van dit specifieke misdrijf volkomen onschuldig zijn aan wat hun overkomt. Behalve aan belangengroepen tegen seksueel geweld appelleert dit

beeld volgens de onderzoekers ook aan studenten die de gevolgen van overmatig alcoholgebruik uitleggen als het effect van drugs in hun drankje.

Weiss en Colyer (2010) baseren deze laatste conclusie op informele gesprekken met studenten. Burgess e.a. (2009) en Moore (2009) komen tot dezelfde conclusie op basis van interviews en vragenlijstenonderzoek onder – vooral vrouwelijke – Britse en Amerikaanse studenten. Zij veronderstellen echter geen patriarchale dwang, maar concluderen dat het stereotiepe verkrachtingsdrugsverhaal als excuus fungeert voor hun eigen gedrag. Het biedt vrouwen een acceptabele verklaring voor de gevolgen van hun overmatige alcoholgebruik. *Binge drinking* wordt geassocieerd met mannen en mannelijke waarden, maar nu vrouwen dit gedrag overnemen, kunnen zij duizeligheid en andere gevolgen ‘wegverklaren’ door te stellen dat er meer in hun drankje zat dan alleen alcohol.

Deze studies leggen genderstereotypen bloot in het discours rond verkrachtingsdrugs, maar ze beperken zich tot Engeland en Noord-Amerika en focussen op het formele discours van politie, justitie, voorlichting en nieuwsmedia. Mening van jongeren werden onderzocht met vignetten, vragenlijsten en interviews. Als aanvulling hierop onderzochten wij genderstereotypen in onlinediscussies over verkrachtingsdrugs tussen Nederlandse jongeren en contrasteerden die met de berichtgeving over dit onderwerp in nieuwsmedia. Onlinefora zijn een veelgebruikt communicatiemiddel van hedendaagse jongeren én een weinig benutte bron voor criminologisch onderzoek. Bovendien biedt deze dynamische communicatievorm toegang tot ervaringen en meningen uit de eerste hand.

Method¹

Met behulp van een inhoudsanalyse van onlinediscussies, krantenartikelen en televisienieuwsitems analyseerden we schuldattributie en dader- en slachtofferkenmerken.

Data

De onderzochte internetdiscussies zijn representatief voor het totale aantal onlinediscussies over verkrachtingsdrugs tot april 2008. Aan de hand van zoektermen als *rape drugs* en ‘drugs + drankje’ werden op verschillende discussiefora 81 discussies (*threads*) aangetroffen met minstens vijf *comments* die over verkrachtingsdrugs gingen. Hiervan is *at random* twee derde geselecteerd, waarvan alle berichten zijn geanalyseerd: 54 onlinediscussies, bestaande uit meer dan 3.000 berichten van 1.432 deelnemers.

Onlinefora verschaffen ons toegang tot grote aantallen discussies die niet beïnvloed zijn door de onderzoekers. Een vraag is hoe authentiek dit materiaal is: zijn de deelnemers wie ze zeggen dat ze zijn en vertellen ze over hun werkelijke ervaringen?² Zoals gebruikelijk in de virtuele etnografie benaderen wij deze dis-

- 1 Een uitvoerige verantwoording van data, gebruikte instrumenten en gevolgde procedures is verkrijgbaar bij de auteurs.
- 2 Overigens geldt dit ook bij persoonlijke en telefonische interviews of vragenlijsten, waarbij onderzoekers eveneens afhankelijk zijn van wat mensen willen laten zien en vertellen.

cussiesites als een (sub)cultuur op zich, waarin deelnemers zich, ook als zij niet de waarheid spreken, houden aan de ongeschreven regels van het discours; daarmee moeten hun zelfpresentatie, hun argumenten en hun verhalen overeenstemmen (bijvoorbeeld Hine, 2000, 48-50, 121-122; Orgad, 2009).

Andere data zijn afkomstig uit drie landelijke en drie regionale kranten. In Lexis-Nexis werd op verschillende zoektermen gezocht in de periode 1 januari 1998 tot en met 11 april 2008 (dus vanaf de opkomst van het fenomeen verkrachtingsdrugs in Nederland). Dit leverde 162 relevante krantenartikelen op. Televisiefragmenten (negentien nieuwsitems uit de periode 1998-2008) werden gevonden via het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid en het interne archief van SBS6.

Instrument en procedure

De onlinediscussies, krantenartikelen en tv-items zijn met vergelijkbare checklists gecodeerd, waarbij gekeken is naar zowel kwalitatieve als kwantitatieve aspecten. Het theoretisch perspectief op genderstereotypen en schuldattributie en een eerste kwalitatieve analyse van het materiaal leidden tot de keuze van de variabelen. Geïnterviewd zijn onder meer aard en aanduidingen van het drogerende middel (bijvoorbeeld GHB, rohypnol, *verkrachtingsdrugs*, *partydrugs*), kenmerken van slachtoffers en daders (seks, leeftijd, relatie) en schuldattributie (bijvoorbeeld of beweerd wordt dat het slachtoffer het drankje onbeheerd heeft laten staan). Pilots en codeurstraining hebben geleid tot een voldoende interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van alle variabelen. De televisiefragmenten zijn daarnaast ook kwalitatief geanalyseerd, waarbij onder meer is gelet op visuele, tekstuele en audiotieve aspecten zoals locatie, muziek en ander geluid, en autoriteitssymbolen als politie-uniformen en witte jassen.

Resultaten: twee discoursen over verkrachtingsdrugs

Zonder afbreuk te willen doen aan de hoeveelheid verzamelde data, stellen we hier de patronen van genderstereotypen in twee discoursen centraal. Duidelijk zal worden dat het stereotype van het 'ideale slachtoffer' vooral in nieuwsmedia (kranten en televisie) wordt gereproduceerd. Onlinediscussies over verkrachtingsdrugs vertonen een veel minder scherpe scheiding tussen ideale en andere slachtoffers. We behandelen achtereenvolgens de aard van het incident, de kenmerken van slachtoffer en dader, en visies op schuld en preventie, waarbij we telkens aandacht besteden aan hoe en in welke mate genderstereotypen worden bevestigd. Tabel 1 geeft een beknopt overzicht van onze bevindingen.

Het incident: bedwelming en/of verkrachting in het uitgaansleven

Zowel in de onlinediscussies als in de nieuwsmedia spelen verhalen over verkrachtingsdrugs vooral in het uitgaansleven. Discotheken en kroegen vormen vaak het decor van televisiereportages en dance- of housemuziek wordt eveneens vaak toegepast om de sfeer neer te zetten. Ook is in het nieuws en op de fora het thema 'verkrachting' impliciet dan wel expliciet aanwezig. Nieuwsdiscours en

forumdiscours verschillen echter in de ernst en aard van de verhalen. In internet-discussies worden in meerderheid gevallen beschreven waarbij iemand zich bedwelmd voelt, onwel wordt of flauwvalt. Veel minder vaak gaat het om bedwelming in combinatie met verkrachting. Het volgende verhaal is typerend voor de manier waarop veel discussies beginnen:

'keb heel sterk het idee dat er zaterdag GHB in me drankje is gedaan. Ik ben half bewusteloos in de wc ingezakt en daarna alsmear weggeraakt, in het ziekenhuis hebben ze niets in me bloed gevonden en zeiden ze dat er niets aan de hand was. iemand hier ervaring mee?' ('Jet' op het Partyflock-forum, 25 oktober 2005)³

Hoewel verhalen over bedwelming gevolgd door verkrachting zelden voorkomen, is het risico van verkrachting wel aanwezig als hypothetisch *worstcasescenario*. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de aanduiding van de bedwelvende middelen in kwestie: wanneer die een generieke naam krijgen, verwijst deze in driekwart van de gevallen naar verkrachting (*verkrachtingsdrugs*, (*date*)*rapedrugs*).

De nieuwsmedia – kranten en televisie – bieden een duisterder beeld: zij leggen meer de nadruk op bedwelming gevolgd door verkrachting of zelfs coma en overlijden. Ook behandelen nieuwsmedia vaker dan onlinediscussies niet alleen incidenten, maar ook het *fenomeen* verkrachtingsdrugs, onder alarmerende koppen als 'Rapedrug GHB treft weer vier mensen in Zaans partycircuit' (*Het Parool*, 6 november 2001). De aanduiding van de bedwelvende middelen benadrukt tevens sterker dan in de onlinediscussies het oogmerk van verkrachting: die luidt doorgaans *verkrachtingsdrugs* of (*date*)*rape drugs*; in de overige gevallen wordt bijvoorbeeld gesproken over *seksdrugs*.

Het mediadiscours identificeert, onder meer door de naamgeving, de drugs als problematisch, terwijl op de fora consensus heerst over de toelaatbaarheid van drugsgebruik, mits dit bewust gebeurt. Anders dan in het nieuws doen op de fora alcohol- en drugsgebruik in beginsel niet af aan de legitimiteit van slachtofferchap.

Slachtoffer en dader

De rollen van slachtoffer en dader zijn stereotiep verdeeld over de seksen. De slachtoffers zijn zowel in het nieuws als op de fora voornamelijk vrouwen, wier kwetsbaarheid vooral in het nieuwsdiscours wordt benadrukt met aanduidingen als *jonge meisjes*, *jonge studenten*, *jonge vrouwen*, *tieners*, *jonge dames* en *juffrouw*.

De omschrijving van de slachtoffers is echter ook op dit punt gevarieerder. Ook mannen worden genoemd als slachtoffer, al zijn uitspraken als deze een uitzondering in de nieuwsmedia: 'Figuren met snode seksuele plannen mengen in het geniep de stroperige, enigszins zoute vloeistof in een drankje van hun slachtoffers: vrouwen én mannen' (*Dagblad van het Noorden*, 25 juli 2007). In het nieuws zijn mannelijke slachtoffers vrijwel altijd sporters die heimelijke drogering aan-

³ http://partyflock.nl/topic/821443:GHB_in_me_drankje.html, laatst geraadpleegd 17 mei 2010.

Tabel 1: *Slachtofferstereotypen*

	Stereotype ideale slachtoffer (Christie, 1986)	Onlinefora	Nieuwsmedia
Incident	Gewelddadig	Bedwelming (verkrachting als hypothetisch <i>worstcasescenario</i>)	Bedwelming + verkrachting
Locatie/ setting	Gepast: slachtoffer kan niet verweten worden daar op dat moment te zijn	Feesten, uitgaansleven	Feesten, uitgaansleven
Slachtoffer	Jonge vrouwen	Jonge vrouwen in algemene verhalen, ervaringsverhalen van vrouwen én mannen (<i>practical jokes</i>)	Jonge vrouwen; soms mannen (om eigen gedrag te verhullen)
Dader	Onbekende van slachtoffer; groot en slecht	Blijft vaag, man	Blijft vaag, man
Schuld & preventie	Geheel onschuldig, respectabele activiteiten, slachtoffer beschermt en verdedigt zich	Onderwerp van debat; eigen drank- en drugsgebruik; seksuele activiteiten	Onschuldig (tv); soms kritiek (kranten)

voeren als verklaring voor een positieve dopingtest, of automobilisten die er een verkeersovertreding mee excuseren. Deze mannen zijn geen ideale slachtoffers; zij verdienen dus niet het predicaat 'slachtoffer'. In onlinediscussies is een kwart van de slachtoffers man: regelmatig opperen mannelijke forumbezoekers dat zij in het uitgaansleven heimelijk gedrogeerd zijn. De verklaring wordt gezocht in *practical jokes*.

Waar het daderkenmerken betreft, komen nieuws en fora weer sterk overeen: hun trekken blijven opvallend vaag, maar wanneer hun sekse impliciet of expliciet benoemd wordt, zijn daders altijd mannelijk, zowel in onlinediscussies als in nieuwsitems. Verder blijven zij onzichtbaar en spelen ze in het discours een ondergeschikte rol: dat richt zich op de verantwoordelijkheid van de (potentiële) slachtoffers.

Schuld en preventie

Hoe die verantwoordelijkheid wordt beoordeeld, loopt echter sterk uiteen. In televisienieuws staat de onschuld van het slachtoffer buiten kijf, in kranten klinken slechts een enkele keer kritische geluiden, en op onlinefora is slachtofferschap onderwerp van heftig debat. Duidelijk is dat de nieuwsmedia het sterkst ideale slachtoffers (re)presenteren.

Het merendeel van de krantenberichten rept niet van mogelijk vrijwillig alcohol- of drugsgebruik of van eigen seksuele initiatieven door het slachtoffer, en wanneer dit wel ter sprake komt, wordt het ontkend. In dit discours lijkt geen ruimte te zijn voor slachtoffers die niet perfect in het ideaalplaatje van onschuldig slachtoffer passen. Op de fora gelden drugs- en alcoholgebruik op zich zoals gezegd niet als deviant, maar worden vermeende slachtoffers er regelmatig van beticht over-

matig middelengebruik te ontkennen. Iemand die niet aan het ideaalplaatje voldoet, valt echter niet meteen in de andere stereotype categorie: die van het slachtoffer dat het er zelf naar gemaakt heeft. Uitgebreid wordt gediscussieerd over de smaak, of drankjes aangenomen worden, en of je je drankje onbeheerd moet kunnen laten staan. Op de fora worden *street smarts* uitgewisseld: hoe kun je lekker uitgaan en drank/drugs gebruiken zonder dat je ongewild gedrogeerd wordt. Je drankje in de gaten (laten) houden of meteen opdrinken zijn daar voorbeelden van.

Opvallend is dat in zowel nieuwsmedia als internetdiscussies bijna alleen over preventie wordt gesproken; niet over opsporing en vervolging van daders. Nu de dader iedereen kan zijn en praktisch onzichtbaar is, ligt de verantwoordelijkheid bij de potentiële slachtoffers.

Tot slot: echte én slechte slachtoffers

Het nieuwe misdaadprobleem van verkrachtingsdrugs wordt geconstrueerd als 'gendered' gevaar, maar de manier waarop is veelvormiger dan gesuggereerd door eerdere studies. Het patriarchale hegemoniemodel van Moore en Valverde (2000) en het onderzoek onder studenten van Burgess e.a. (2009) en Moore (2009) behoeft, in ieder geval voor de Nederlandse situatie, nuancering: (vermeende) slachtoffers zijn niet altijd vrouwen en in nieuwsmedia en onlinefora wordt in meer of mindere mate getwijfeld aan hun onschuld.

Stereotypen van onschuldige vrouwelijke slachtoffers, *echte* slachtoffers (*virgins*), en berekenende mannelijke daders zijn, zoals op basis van de literatuur te verwachten viel, sterk aanwezig in de nieuwsmedia. In onlinediscussies is het beeld veelvormiger: gebruik van alcohol en drugs geldt hier niet als problematisch, maar sceptici trekken frequent de integriteit van de slachtoffers in twijfel. Het nieuwsdiscours kenmerkt zich door de zwart-witte tegenstelling tussen echte en slechte slachtoffers; het discours van onlinefora kent meer grijstinten.

Nieuws en onlinefora vertegenwoordigen in dit opzicht parallelle werelden, beheerst door andere normen en belangen. Nieuwsmedia negeren grotendeels de twijfel aan de ernst van *drug rape*, die prominent aanwezig is op internetfora (en die ook geuit wordt in medische studies als die van Beynon e.a., 2008, en sociologische als die van Burgess e.a., 2009). Discussiedeelnemers van hun kant negeren de waarschuwingen van politie en hulpverleners in de media; ook mediagenieke zaken als die van de 'valiumverkrachter' Johan Frederik S. spelen in het forumdiscours geen rol van betekenis.

Het verschil tussen berichtgeving over verkrachtingsdrugs en internetdiscussies over heimelijk toegediende drugs is te karakteriseren als een verschil tussen *claims-making* en *sense-making*. Het nieuws geeft de gezichtspunten weer van gevestigde partijen die het probleem 'verkrachtingsdrugs' definiëren met het oog op beleid, terwijl internetdiscussies een collectieve poging zijn om als verwarrend gepresenteerde ervaringen te duiden. Hoe die collectieve duiding vorm krijgt in offlinediscussies tussen jongeren, is een open vraag: aansluitend bij de kritiek van

Flick (2009) op de virtuele etnografie zou vervolgonderzoek triangulatie moeten nastreven door aanvulling met, bijvoorbeeld, interviews met discussiedeelnemers. Desondanks biedt internet criminologen een uniek venster op verhalen over persoonlijke ervaringen van groepen die vaak moeilijk op een andere manier te bereiken zijn. De variatie in genderstereotypen was maar ten dele zichtbaar geworden als we ons hadden beperkt tot een analyse van traditionele, 'monologische' nieuwsmedia. Door ook de polyfonie van informele verhalen en discussies op online fora in het onderzoek te betrekken, ontstaat een vollediger beeld van de vormen van discours rond misdaad. Virtuele verhalen zijn misschien niet altijd waar, maar wel levensecht.

Literatuur

- Beynon, C.M., McVeigh, C., McVeigh, J., Leavey, C. & Bellis, M.A. (2008). The involvement of drugs and alcohol in drug-facilitated sexual assault. A systematic review of the evidence. *Trauma Violence Abuse*, 9, 178-188.
- Blommaert, J. & Verfaillie, K. (2009). Discoursanalyse. In: T. Decorte & D. Zaitch (red.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*. Leuven: Acco, 312-337.
- Brown, A. & Barrett, D. (2002). *Knowledge of evil. Child prostitution and child sexual abuse in twentieth-century England*. Cullompton: Willan.
- Burger, P. (2008). De levenskracht van marginale verhalen over misdaad. Moderne sagen, ostension, en culturele criminologie. In: D. Siegel, F. van Gemert & F. Bovenkerk (red.), *Culturele criminologie*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers, 83-95.
- Burger, P. (2009). The Smiley gang panic. Ethnic legends about gang rape in the Netherlands in the wake of 9/11. *Western Folklore*, 68, 275-295.
- Burgess, A., Donovan, P. & Moore, S.E.H. (2009). Embodying uncertainty? Understanding heightened risk perception of drink 'spiking'. *British Journal of Criminology*, 49, 848-862.
- Burt, M.R. (1980). Cultural myths and supports for rape. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38(2), 217-230.
- Christie, N. (1986). The ideal victim. In: E. Fattah (ed.), *From crime policy to victim policy. Re-orienting the justice system*. Basingstoke: Macmillan, 17-30.
- Donovan, P. (2004). *Noway of knowing. Crime, urban legends, and the Internet*. New York: Routledge.
- Ellis, B. (2009). Whispers in an ice cream parlor. Culinary tourism, contemporary legends, and the urban interzone. *Journal of American Folklore*, 122, 53-74.
- Flick, U. (2009). Kwalitatief online-onderzoek. Gebruik van het internet. In: T. Decorte & D. Zaitch (red.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*. Leuven: Acco, 408-431.
- Greenberg, A. (1973). Drugged and seduced. A contemporary legend. *New York Folklore Quarterly*, 39, 1-32.
- Hine, C. (2000). *Virtual ethnography*. Londen: Sage.
- Hulsebosch, J.E.R., Pellemans, C.A.W., Sajtos, J., Spanjer, T., Arkel, D.V.M. van & Vijver, G.C. van der (2008). *'Iemand moet iets in m'n drankje hebben gedaan.' Een inhoudsanalyse van discussies over verkrachtingsdrugs binnen diverse communicatie middelen*. Opleiding Criminologie, Universiteit Leiden.
- Jenkins, P. (1999). *Synthetic panics. The symbolic politics of designer drugs*. New York: New York University Press.

- Korf, D.J., Nabben, T., Leenders, F. & Benschop, A. (2002). *GHB: tussen extase en narcose*. Amsterdam: Rozenberg.
- Madriz, E.I. (1997). Images of criminals and victims. A study on women's fear and social control. *Gender & Society*, 11(3), 342-356.
- Moore, S. (2009). Cautionary tales. Drug-facilitated sexual assault in the British media. *Crime, Media, Culture*, 5, 305-320.
- Moore, D. & Valverde, M. (2000). Maidens at risk. 'Date rape drugs' and the formation of hybrid risk knowledges. *Economy and Society*, 29, 514-531.
- Morin, E. (1982 [1970]). *La rumeur d'Orléans*. Edition complétée avec La rumeur d'Amiens. Parijs: Seuil.
- Orgad, S. (2009). How can researchers make sense of the issues involved in collecting and interpreting online and offline data? In: A. Markham & N. Baym (eds.), *Internet inquiry. Conversations about method*. Thousand Oaks, CA: Sage, 33-53.
- Phillips, L.M. (2000). *Flirting with danger. Young women's reflections on sexuality and domination*. New York/Londen: New York University Press.
- Smolej, M. (2010). Constructing ideal victims? Violence narratives in Finnish crime-appeal programming. *Crime Media Culture*, 6(1), 69-85.
- Stanko, E.A. (1990). *Everyday violence. How women and men experience sexual and physical danger*. Londen: Pandora.
- Vanderveen, G. (2006). *Interpreting fear, crime, risk and unsafety*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Weiss, K.G. & Colyer, C.J. (2010). Roofies, mickies and cautionary tales. Examining the persistence of the 'date-rape drug' crime narrative. *Deviant Behavior*, 31, 348-379.
- Wierdsma, A. (2008). *De sociale constructie van rape drugs in Nederland*. Opleiding Criminologie, Universiteit Leiden.